

Pijpen en tabak voor het garnizoen van 's-Hertogenbosch in 1747.

Bert van der Lingen

Soldaten en tabak zijn al vanaf het begin van de zeventiende eeuw onafscheidelijk. Er zijn aanwijzingen dat in ieder geval de soldaten van het garnizoen dit genotmiddel verstrekt kregen. Het is echter niet bekend of dit consequent gebeurde. Als voorbeeld is hier de uit 1747 daterende 'Memorie der mond behoefkens' voor het garnizoen en de ingezetenen van 's Hertogenbosch genomen. De enorme hoeveelheid hiervoor gereserveerde tabak en pijpen laat niet alleen de belangrijkheid van deze produkten voor de soldaten zien, maar geeft tevens een nieuw beeld over de verbruiksduur van de kleipijp binnen deze groep.

In 1740 breekt de successieoorlog tussen Oostenrijk en Frankrijk uit, waarbij de Republiek de kant kiest van Oostenrijk. Hierop vallen de Franse troepen de zuidelijke Nederlanden binnen. Zeven jaar later worden Bergen op Zoom en Maastricht belegerd en ingenomen. De voorraden in de 'Memorie der mond behoefkens welke nodig zouden zyn tot subsistentie der ingezeetenen en guarnisoen van 's Hertogenbosch in cas van belegering gedurende zestig dagen ...', die in 1747 in 's Hertogenbosch worden aangelegd, zijn direct het gevolg van de belegering en inname van Bergen op Zoom door de Fransen. Na het verlies van deze vesting worden vanuit veel steden in de Republiek goederen verzonden naar de ingezetenen, de officieren en soldaten aan de linie en het garnizoen dat de stad verdedigde. Onder deze goederen, gekocht met particuliere giften, vinden we ook veel pijpen en tabak. Zo stuurt 's Hertogenbosch ruim 200 pond snuif, Rotterdam een paar honderd pond tabak en tonnen met pijpen, Leiden 1.100 pond 'meer dan gemeene' tabak, vier tonnen korte en twee manden lange pijpen en vanuit Delft 2400 pond tabak, vier tonnen tabakspijpen en 450 pond rappee snuiftabak en vanuit Gouda 1.800 pond tabak, 350 pond snuif en 400 gros (57.600 stuks) pijpen. [1] Aan de samenstelling van de pijpen uit Leiden kunnen we zien wie de mogelijke gebruikers zijn. In de vier tonnen bevinden zich circa 80 gros korte pijpen voor de soldaten en in de twee manden ieder een gros duurdere lange pijpen voor de officieren. Opmerkelijk is de hoeveelheid snuif, waarvan zowel de zending uit Delft als Gouda circa 20 procent van het totaal aan tabak bedraagt.

Eind augustus 1747 komt Onno Zwier van Haren, lid van de Raad van State en belast met de voorziening van 's lands magazijnen, in 's Hertogenbosch aan. Naar aanleiding van het gebeurde in Bergen op Zoom adviseert hij om,

in geval van een belegering, voorraden in te slaan. Er wordt een inventarisatie gemaakt van het aantal ingezetenen en van de aanwezige voorraden. Er worden ruim 12.500 inwoners geteld. Naar verwachting zal een deel hiervan nog vertrekken en een aantal inwoners heeft zelf voorraden. Als ook de kinderen in mindering zijn gebracht komt men uit op 9.000 ingezetenen en een garnizoen van 6.000 soldaten. Uit de inventaris van de voorraden blijkt dat er voldoende koren, olie, zeep en tabak in de stad aanwezig is voor een dergelijke hoeveelheid personen, maar onvoldoende vlees, vis, kaas, rijst, gierst en allerhande grutten. De magistraat geeft de winkeliers dan ook opdracht deze voorraden te verhogen. [2]

Rokende soldaten in een herberg (detail). Dirck Hals (1606-1656).

In de 'Memorie der mond behoefkens' vinden we alle benodigde goederen en de hoeveelheden per persoon per dag. [3] Zo berekent men voor iedere soldaat dagelijks ondermeer anderhalf pond brood, een kan bier, een achtste kan gedistilleerd, een half pond vlees en 125 gram kaas. Voor de inwoners van de stad zijn deze hoeveelheden over het algemeen 50 procent lager, omdat er vanuit wordt gegaan dat zij zelf voorraden hebben,

of niet overal gebruik van zullen maken. Naast medicamenten, levensmiddelen en drank, wordt het van belang geacht dat er ook voldoende pijpen en tabak aanwezig zijn voor de soldaten. Voor het garnizoen, dat langere tijd op een vaste plaats is gelegerd, zijn dit belangrijk goederen ter bevordering van de motivatie. Men had over het algemeen meer tijd dan anderen om herbergen te bezoeken, te kaarten, roken, drinken en gokken. Het belang van pijpen en tabak voor de soldaten wordt ook onderstreept door Hobbe baron van Aylva, de commandant van Maastricht. In maart 1747 verzoekt hij, bij de Raad van State, om voldoende 'brandewyn, jenever, pypen en toebac, om onder't gemeen te worden uytgedeelt', als voorbereiding van zijn garnizoen van 8.000 man, op een eventuele belegering. [4]

Het tabaksgebruik in het leger moet hoog zijn geweest. Bij de berekening van de voorraden gaat men er namelijk van uit, dat alle soldaten tabak gebruiken en dat, van de 9.000 inwoners, slechts een derde zal consumeren. Per soldaat wordt hiervoor per dag 1/8 pond (62,5 gram) uitgetrokken en voor de 3.200 ingezetenen 1/16 pond (31,3 gram). In totaal heeft men voor zestig dagen 57.000 pond tabak nodig. Hiervan is nog voldoende in de stad aanwezig aangezien vijf handelaren nog ruim 100.000 pond op voorraad hebben. [5] Ondanks het verschil in de hoeveelheid verstrekte tabak, blijft het aantal tabakspijpen voor een ieder gelijk. Zowel de soldaten als de ingezetenen van 's Hertogenbosch krijgen per dag twee pijpen verstrekt. Dit betekent dat er dagelijks 18.400 pijpen (128 gros) nodig zijn ofwel 1.104.000 stuks (7667 gros) voor 60 dagen. Een dergelijke hoeveelheid is niet op voorraad in 's Hertogenbosch en moet door de magistraat worden besteld. De enorme hoeveelheid wordt in tonnen met ieder 3.000 pijpen (21 gros) aangevoerd. Voor zestig dagen zijn er 368 tonnen nodig. [6]

Het gemiddelde verbruik van een garnizoenssoldaat was hoger dan van een burger die thuis of in een koffiehuis zijn pijpje rookte. Immers, de locatie waar de soldaten over het algemeen rookten en hun hierboven geschetste bezigheden in deze lokalen, zullen zeker hebben bijgedragen tot meer breuk dan gewoonlijk. Ook hadden zij meestal meer vrije tijd en dus meer gelegenheid tot langere rookperiodes waardoor er een hogere consumptie was dan bij andere rokers. Vergeleken met het huidige idee over de levensduur van een kleipijp in vorige eeuwen, is het aantal van twee pijpen per persoon per dag erg hoog. Toch moeten we er vanuit gaan dat de tijdgenoten goed inzicht moeten hebben gehad van het werkelijke verbruik en de aantallen daar ongetwijfeld op hebben afgestemd.

Noten

1. J. Kok, *Vaderlandsch woordenboek*. Zesde deel. Amsterdam, 1787, p.455-7.
2. J. H. van Heurn, *Historie der stad en Meyerye van 's Hertogenbosch*. Vierde deel 1729-1766. Utrecht, 1778, p.105-6.
3. van Heurn (1778), p.333.
4. Mémoire du général d'Aylva au Conseil d'Etat, exposant la nécessité d'augmenter considérablement la garnison de la ville, 20 mars 1747, p.77-81, in: *Annales de la Société Historique & Archéologique a Maestricht*. Tome II. Maestricht, 1856-1858, p.78.
5. van Heurn (1778), p.337.
6. van Heurn (1778), p.338.